

I. ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

*Каланча І. Г.,
кандидат юридичних наук,
прокурор Київської місцевої прокуратури № 2, м. Київ,
асистент кафедри процесуального права
юридичного факультету Чернівецького
національного університету імені Юрія Федьковича
ORCID ID: 0000-0002-5246-7337*

DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2020.3-4/8-21>

УДК 343.1(477):[341.64:342.7]

ПОНЯТТЯ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ДЖЕРЕЛА КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню практики Європейського суду з прав людини як джерела кримінального процесуального права України, що є актуальним як для науки кримінального процесу, так і для практики правозастосування.

Метою статті є формулювання поняття практики Європейського суду з прав людини як джерела кримінального процесуального права України.

У роботі обґрунтовано, що практика Європейського суду з прав людини формується з рішень Європейського суду з прав людини та Європейської комісії з прав людини безвідносно до країни, щодо якої їх ухвалено (має політериторіальну юрисдикцію щодо держав-учасниць Конвенції). В статті доведено, що практика Європейського суду з прав людини формується з рішень Європейського суду з прав людини та Європейської комісії з прав людини безвідносно до часу ухвалення, тобто включає рішення, що ухвалені до ратифікації Україною Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Автор вказав на доцільність віднесення до категорії «практика Європейського суду з прав людини» рішень, що набули статусу остаточних. Також у статті зазначено про необхідність включення до обсягу категорії «практика Європейського суду з прав людини» остаточних рішень у справі (по суті справи), що мають постановний характер та містять правову позицію у цій справі. Крім того, в роботі обґрунтовано включення до категорії «практика Європейського суду з прав людини» рішень Європейського суду з прав людини цілком, а не лише викладених у них правових позицій.

За результатами проведеного дослідження під практикою Європейського суду з прав людини як джерела кримінального процесуального права України пропонується розуміти сукупність рішень Європейського суду з прав людини та Європейської комісії з прав людини постановного характеру, ухвалених по суті справи, що набрали чинності та містять правові позиції, які тлумачать чи уточнюють норми Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та стосуються прав і свобод людини та громадянина.

Ключові слова: кримінальний процес, Україна, Європейський суд з прав людини, практика, поняття, обсяг.

Постановка проблеми. В умовах реформування кримінального процесу України щодо впровадження європейських стандартів забезпечення верховенства права та законності визначення поняття практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) як джерела кримінального процесуального права України є актуальним як для науки кримінального процесу, так і для практики правозастосування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій ілюструє значну кількість наукових праць за досліджуваною та суміжними темами. Зокрема, судовий прецедент та судову практику як джерело права в Україні досліджували в дисертаційних роботах: Д.Ю. Хорошковська (2006)¹, Н.А. Гураленко (2009)², А.А. Марченко (2015)³,

Н.Д. Слотвінська (2016)⁴, К.Ю. Савченко (2019)⁵. Цю тему вивчали в своїх наукових працях С.В. Васильєв (2013)⁶, О.В. Петришин (2016)⁷ та інші вчені. Діяльність ЄСПЛ, його рішення та практика є предметом дисертаційних досліджень таких українських учених, як В.А. Капустинський (2006)⁸, В.П. Кононенко (2009)⁹, С.М. Велічук (2014)¹⁰, О.О. Кочура (2015)¹¹. Також ці питання висвітлювали у своїх наукових публікаціях О.В. Колісник (2008)¹², Ю.Ю. Попов (2010)¹³, Ю.Б. Хім'як (2011)¹⁴, О.В. Константи́й (2012)¹⁵, Л.М. Москвич (2014)¹⁶, В.А. Завгородній (2015, 2016)^{17,18}, Т.О. Коваленко (2016)¹⁹, Н.Є. Блажівська (2018)²⁰, Р.І. Марусенко (2019)²¹ та інші вчені. Судовому прецеденту як джерелу кримінально-процесуального права присвятив дисерта-

¹ Д.Ю. Хорошковська, Роль судової практики в системі джерел права України: теоретико-правове дослідження: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2006. 194 с.

² Н.А. Гураленко, Судовий прецедент в системі джерел права: філософсько-правовий аспект: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.12. Львів, 2009. 223 с.

³ А.А. Марченко, Судовий прецедент у правовій системі України (1991–2010 рр.): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2015. 202 с.

⁴ Н.Д. Слотвінська, Судова практика як джерело права: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Львів, 2016. 203 с.

⁵ К.Ю. Савченко, Судова практика як елемент правової системи України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2019. 226 с.

⁶ С.В. Васильєв, Судова практика: поняття, значення і види (2013) 1082 (вип. 16) *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія: Право* 191–195.

⁷ О.В. Петришин, Судова практика як джерело права в Україні: проблеми теорії (2016) 10 *Право України* 20–27.

⁸ В.А. Капустинський, Вплив діяльності Європейського суду з прав людини на формування національних правозахисних систем і дотримання державами стандартів захисту прав людини: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11. Київ, 2006. 20 с.

⁹ В.П. Кононенко, Звичаєва природа прецедентного характеру рішень Європейського суду з прав людини: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11. Київ, 2009. 19 с.

¹⁰ С.М. Велічук, Становлення та формування прецедентного права в Україні в контексті практики Європейського Суду з прав людини: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2014. 20 с.

¹¹ О.О. Кочура, Європейський суд з прав людини в конституційно-правовому механізмі захисту прав і свобод громадян України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Харків, 2015. 20 с.

¹² О.В. Колісник, Удосконалення здійснення судочинства в Україні в контексті практики Європейського суду з прав людини (2008) 474 *Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наук. праць* 46–51.

¹³ Ю.Ю. Попов, Рішення Європейського суду з прав людини як переконливий прецедент: досвід Англії й України. (2010) 11 *Підприємництво, господарство і право* 49–52.

¹⁴ Ю.Б. Хім'як, Гармонізація кримінального права України з практикою Європейського суду з прав людини: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. К., 2011. С. 70–71.

¹⁵ О.В. Константи́й, Практика Європейського суду з прав людини як джерело судового правозастосування Верховного Суду України (2012) 1 *Вісник Верховного Суду України* 33–36.

¹⁶ Л.М. Москвич, Вплив практики Європейського суду з прав людини на судову практику національних судів: текст доповіді (2014) 27 *Питання боротьби зі злочинністю: зб. наук. пр.* 327–335.

¹⁷ В.А. Завгородній, Правова природа рішень Європейського суду з прав людини (2015) 15(1) *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція* 19–22.

¹⁸ В.А. Завгородній, Правові акти Європейського суду з прав людини: види, юридичні наслідки та значення (2016) 40(1) *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право* 7–10.

¹⁹ Т.О. Коваленко, Практика Європейського суду з прав людини як джерело земельного права України (2016) 11–12 *Юридична Україна* 82–88.

²⁰ Н.Є. Блажівська, Правова природа рішень Європейського суду з прав людини (2018) 2 *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Юридичні науки* 131–136.

²¹ Р.І. Марусенко, Практика Європейського суду з прав людини як джерело права (2019) 63 *Журнал східно-*

ційне дослідження Д.В. Кухнюк (2008)¹. З прийняттям у 2012 році чинного Кримінального процесуального кодексу України² (далі – КПК України) роль ЄСПЛ у кримінальному процесі України набула нового змісту. Практику та рішення ЄСПЛ як джерело кримінального процесуального права України в світлі чинного КПК України досліджували у своїх дис-

ертаціях: С.Ю. Бутенко (2014)³, В.Г. Уваров (2014)⁴, частково – В.І. Завидняк (2019)⁵, а також В.Д. Юрчишин, В.В. Король (2013)⁶, Л.П. Брич (2016)⁷, Д.Л. Василенко (2016)⁸, В.М. Тertiшник (2016)⁹, О.А. Вакулік (2017)¹⁰, М.А. Погорецький (2020)¹¹ та інші вчені. Водночас, актуальне як для науки кримінального процесу, так і для практики правозастосування по-

європейського права 97–106.

¹ Д В Кухнюк, Судовий прецедент як джерело кримінально-процесуального права України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2008. 228 с.

² Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI (зі змін. і доп.). <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>> дата звернення 15.09.2020.

³ С Ю Бутенко, Імплементация рішень Європейського суду з прав людини у кримінальне процесуальне законодавство України у частині регламентації досудового розслідування: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Донецьк, 2014. 20 с.

⁴ В Г Уваров Реалізація рішень Європейського суду з прав людини та норм міжнародно-правових актів у кримінальному процесі України: автореф. дис. ... д-ра. юрид. наук: 12.00.09. Харків. 2014. 40 с.

⁵ В І Завидняк, Судовий прецедент в кримінальному судочинстві України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09. Ірпінь, 2019. 40 с.

⁶ В Д Юрчишин, В В Король, *Практика Європейського суду з прав людини як джерело кримінального процесуального права України: окремі аспекти.* (2013) 2 *Юридичний часопис Національного Європейського суду з прав людини* (2008) 474 *Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наук. Праць* 46–51; Ю Ю Попов, Рішення Європейського суду з прав людини як переконливий прецедент: досвід Англії й України. (2010) 11 *Підприємництво, господарство і право* 49–52; Ю Б Хім'як, Гармонізація кримінального права України з практикою Європейського суду з прав людини: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. К., 2011. С. 70–71; О В Константин, *Практика Європейського суду з прав людини як джерело судового правозастосування Верховного Суду України* (2012) 1 *Вісник Верховного Суду України* 33–36; Л М Москвич, Вплив практики Європейського суду з прав людини на судову практику національних судів: текст доповіді (2014) 27 *Питання боротьби зі злочинністю : зб. наук. пр.* 327–335; В А Завгородній, *Правова природа рішень Європейського суду з прав людини* (2015) 15(1) *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція* 19–22; В А Завгородній, *Правові акти Європейського суду з прав людини: види, юридичні наслідки та значення* (2016) 40(1) *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право* 7–10; Т О Коваленко, *Практика Європейського Суду з прав людини як джерело земельного права України* (2016) 11–12 *Юридична Україна* 82–88; Н Є Блажівська, *Правова природа рішень Європейського суду з прав людини* (2018) 2 *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Юридичні науки* 131–136; Р І Марусенко, *Практика Європейського суду з прав людини як джерела права* (2019) 63 *Журнал східноєвропейського права* 97–106; Д В Кухнюк, Судовий прецедент як джерело кримінально-процесуального права України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2008. 228 с; Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI (зі змін. і доп.). <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>> дата звернення 15.09.2020; С Ю Бутенко, Імплементация рішень Європейського суду з прав людини у кримінальне процесуальне законодавство України у частині регламентації досудового розслідування: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Донецьк, 2014. 20 с.

⁷ Л П Брич, Застосування практики Європейського суду з прав людини як джерела права для оцінки достовірності доказів у кримінальних провадженнях в Україні (2016) 2 *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ* 253–265.

⁸ Д Л Василенко *Значення рішень Європейського суду з прав людини в кримінальному судочинстві України* (2016) 2 *Часопис Київського Університету Права* 313–316.

⁹ В М Тertiшник, Реалізація правових позицій і прецедентної практики Європейського суду з прав людини в розв'язанні проблем кримінально-процесуального права України (2016) 1 *Правова позиція* 7–13.

¹⁰ О А Вакулік, Шляхи адаптації кримінального процесуального законодавства України до міжнародних стандартів (2017) 2 *Вісник Пенітенціарної асоціації України* 194–200.

¹¹ М А Погорецький, Доступ до правосуддя у практиці Європейського суду з прав людини. Організація роботи та адміністрування в господарських судах України: матеріали науково-практичної конференції (м. Харків, 23–34 квітня) (2013) 123–129; М А Погорецький, М М Погорецький, Гарантії адвокатської таємниці у рішеннях Європейського суду з прав людини та їх імплементацийний вплив на кримінальне процесуальне законодавство України і правозастосовну практику (2016) 2 *Вісник кримінального судочинства* 77–87; М А Погоруцький, О В Саленко, Забезпечення особи права на ефективну, реальну та практичну правову допомогу в кримінальному провадженні в контексті практики Європейського суду з прав людини 44 (2020) *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція* 180–187; М А Погорецький, О А Міцкан, Стандарт доказування «обґрунтована підозра» у практиці Європейського суду з прав людини

няття практики ЄСПЛ як джерела кримінального процесуального права України досі не сформовано, що обумовлює необхідність проведення наукового дослідження у відповідному напрямі.

Метою статті є формулювання поняття практики ЄСПЛ як джерела кримінального процесуального права України.

Виклад основного матеріалу.

У ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23.02.2006 № 3477-IV (далі – ЗУ «Про виконання рішень та застосування практики ЄСПЛ») зазначено, що суди *застосовують* при розгляді справ Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950¹ (далі – Конвенція) та *практику ЄСПЛ та Європейської комісії з прав людини як джерело права*². В абз. 2 п. 2 постанови Пленуму Верховного Суду України № 1 від 27.02.2009³ та абз. 1 п. 12 постанови Пленуму Верховного Суду України № 14 від 18.12.2009⁴ зазначається про Конвенцію та *рішення ЄСПЛ як джерело права*.

У кримінальному процесі України практика ЄСПЛ знайшла належне нор-

мативне регулювання в галузевому кодифікованому акті з впровадженням у 2012 році чинного КПК України. Відповідно до ч. 2 ст. 8 КПК України принцип верховенства права у кримінальному провадженні застосовується з урахуванням *практики ЄСПЛ*. Згідно з ч. 5 ст. 9 КПК України кримінальне процесуальне законодавство України застосовується з урахуванням практики ЄСПЛ⁵. Таким чином КПК України в контексті застосування правових актів ЄСПЛ як джерела кримінального процесуального права України оперує лише поняттям «практика ЄСПЛ».

При визначенні правових актів ЄСПЛ джерелом права науковці використовують різний понятійний апарат: О.В. Колісник (2008) – «*висновки ЄСПЛ*»⁶; О.В. Константи́й (2012) – «*практика ЄСПЛ*»⁷; Н.Є. Блажівська (2018) – «*рішення ЄСПЛ*»⁸; К.Ю. Савченко (2019) – «*судовий прецедент у вигляді рішень ЄСПЛ*»⁹. У науці кримінального процесу України вчені ілюструють певну понятійну сталість: В.Д. Юрчишин та В.В. Король (2013)¹⁰, В.М. Тертишник (2016)¹¹, О.А. Вакулік (2017)¹² вживають термін «*практика ЄСПЛ*», Д.Л. Василенко

ни: вплив на вітчизняну правозастосовну практику 1 (2019) *Вісник кримінального судочинства* 37–49

¹ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950: ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.1997 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004> дата звернення: 30.09.2020.

² Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 № 3477-IV. <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>> дата звернення: 10.02.2020.

³ Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 27.02.2009, № 1. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_001700-09> дата звернення: 23.09.2020.

⁴ Про судові рішення у цивільній справі: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 18.12.2009, № 14. <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0014700-09>> дата звернення: 23.09.2020.

⁵ Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI (зі змін. і доп.) <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>> дата звернення: 15.09.2020.

⁶ О.В. Колісник, Удосконалення здійснення судочинства в Україні в контексті практики Європейського суду з прав людини (2008) 474 *Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наук. праць*. 48.

⁷ О.В. Константи́й, Практика Європейського суду з прав людини як джерело судового правозастосування Верховного Суду України (2012) 1 *Вісник Верховного Суду України* 34.

⁸ Н.Є. Блажівська, Правова природа рішень Європейського суду з прав людини (2018) 2 *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Юридичні науки* 134.

⁹ К.Ю. Савченко, Судова практика як елемент правової системи України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2019. С. 143.

¹⁰ В.Д. Юрчишин, В.В. Король, *Практика Європейського суду з прав людини як джерело кримінального процесуального права України: окремі аспекти* (2013) 2 *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ* 73–78.

¹¹ В.М. Тертишник, Реалізація правових позицій і прецедентної практики Європейського суду з прав людини в розв'язанні проблем кримінально-процесуального права України (2016) 1 *Правова позиція* 8.

¹² О.А. Вакулік, Шляхи адаптації кримінального процесуального законодавства України до міжнародних стандартів. (2017) 2 *Вісник Пенітенціарної асоціації України* 198.

(2016) – «*рішення ЄСПЛ*»¹, В.І. Завидняк (2019) – «*рішення, ухвалені ЄСПЛ*»² тощо.

З урахуванням понятійного апарату, що застосовується в ст. 17 ЗУ «Про виконання рішень та застосування практики ЄСПЛ» та в КПК України, доцільно розглядати саме поняття «практика ЄСПЛ».

Науковці пропонують кілька визначень досліджуваного та суміжних понять, що розроблені поза межами науки кримінального процесу України. На думку О.О. Кочури (2015), під *практикою ЄСПЛ* як джерела права слід розуміти частину правового досвіду і результатів діяльності ЄСПЛ та Європейської комісії з прав людини, що виражається в їх офіційних актах (рішеннях (постановах), ухвалах), які набрали чинності та містять важливі й актуальні правові позиції обов'язкового чи переконливого характеру щодо прав і свобод людини та громадянина³. Наведена дефініція надає загальне розуміння предмета дослідження, однак потребує деталізації. В.А. Завгородній (2015) визначає *рішення ЄСПЛ* як елемент судової практики, що є унікальним джерелом права прецедентного характеру, ядром котрого є правова позиція і при прийнятті якого вирішується конкретна справа та здійснюється офіційне тлумачення норм Конвенції⁴,

а також (2016) як правовий акт, за допомогою якого ЄСПЛ реалізує свої владні повноваження та юрисдикцію, визначену Конвенцією й протоколами до неї⁵. Н.Є. Блажівська (2018) зазначає, що *рішення ЄСПЛ* становлять собою констатацію факту про наявність чи відсутність порушення Конвенції, обов'язкової для виконання державою-відповідачем і наділеної прямою дією в національних правових системах держав-учасниць Конвенції, а в деяких випадках такої, що зумовлює перегляд судових актів, винесених національним судом стосовно заявника⁶. З наведених визначень вбачається, що науковці при їх формулюванні відображають позицію щодо правової природи актів ЄСПЛ, відтак це питання потребує додаткового вивчення в межах цього дослідження.

Серед науковців сформувалось відразу кілька позицій щодо визначення правової природи актів ЄСПЛ. Учені відносять їх до *судової практики*: практику ЄСПЛ – С.В. Васильєв (2013)⁷, рішення ЄСПЛ – В.А. Завгородній (2015)⁸, висновки, зроблені в конкретних справах ЄСПЛ – О.В. Петришин (2016)⁹. Ю.Б. Хім'як (2011)¹⁰, І.І. Путраймс (2013) та О.А. Вакулік (2017)¹¹ розглядають рішення ЄСПЛ як *акт тлумачення* Конвенції. Д.В. Кухнюк (2008)¹²

¹ Д Л Василенко, Значення рішень Європейського суду з прав людини в кримінальному судочинстві України (2016) 2 Часопис Київського Університету Права 315

² В І Завидняк, Судовий прецедент в кримінальному судочинстві України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09. Ірпінь, 2019. С. 15.

³ О О Кочура, Європейський суд з прав людини в конституційно-правовому механізмі захисту прав і свобод громадян України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Харків, 2015. С. 15.

⁴ В А Завгородній, Правова природа рішень Європейського суду з прав людини (2015) 15(1) Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція 22.

⁵ В А Завгородній, Правові акти Європейського суду з прав людини: види, юридичні наслідки та значення (2016) 40(1) Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право 10.

⁶ Н Є Блажівська, Правова природа рішень Європейського суду з прав людини (2018) 2 Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Юридичні науки 135.

⁷ С В Васильєв, Судова практика: поняття, значення і види (2013) 1082 Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія: Право 194.

⁸ В А Завгородній, Правова природа рішень Європейського суду з прав людини (2015) 15(1) Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція 22.

⁹ О В Петришин, Судова практика як джерело права в Україні: проблеми теорії (2016) 10 Право України 26.

¹⁰ Ю Б Хім'як, Гармонізація кримінального права України з практикою Європейського суду з прав людини: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2011. С. 70–71.

¹¹ О А Вакулік, Шляхи адаптації кримінального процесуального законодавства України до міжнародних стандартів (2017) 2 Вісник Пенітенціарної асоціації України 197.

¹² Д В Кухнюк, Судовий прецедент як джерело кримінально-процесуального права України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2008. С. 8–9.

та А. А. Марченко (2015)¹ визначають рішення ЄСПЛ як *судові прецеденти*. Як *переконливий прецедент* Ю. Ю. Попов (2010) розглядає рішення ЄСПЛ². Л. М. Москвич (2014) – практику ЄСПЛ³, а сам автор (2019) – рішення ЄСПЛ у частині сформульованих у них правових позицій («ratio decidendi»)⁴. Разом із тим, погоджуємося з думкою Н. Є. Блажівської (2018), що природа рішень ЄСПЛ є, інакше кажучи, **триєдиною**, що обумовлено наступними факторами: а) закріплені в них правові позиції мають нормативний характер; б) у рішеннях дається тлумачення Конвенції і протоколів до неї; в) самі рішення мають правозастосовний характер, оскільки в них міститься рішення в конкретній справі⁵. Це обумовлено тим, що **правовим актам ЄСПЛ залежно від обсягу, виду, змісту та обставин застосування притаманні різні аспекти їх багатогранної правової природи**.

Аналіз думок науковців та пропонованого ними понятійного апарату свідчить, що практику ЄСПЛ формує певний масив правових актів ЄСПЛ чи їх складових. Відтак для формулювання інформативного визначення необхідно з'ясувати обсяг категорії «практика ЄСПЛ» відносно: суб'єктної належності правових актів ЄСПЛ (ухвалення за скаргою до певної держави), часу ухвалення акта,

моменту включення до практики ЄСПЛ, виду акта та його структурних елементів. Відображення цих аспектів у розробленій дефініції вбачається способом досягнення високого ступеня змістовності останньої.

Насамперед необхідно з'ясувати **обсяг категорії «практика ЄСПЛ» відносно суб'єктної приналежності рішень до тієї чи іншої держави**. Зокрема, Т. О. Коваленко (2016)⁶ та О. А. Вакулік (2017)⁷ зазначають про існування проблеми щодо того, чи всі рішення ЄСПЛ є джерелом права, чи лише у справах проти України.

У п. п. «с» п. 4 розділу «В» глави «План дій» Інтерлакенської декларації вказано, що застосування та виконання Конвенції є найпершою відповідальністю Держав-Сторін, а тому їм необхідно взяти на себе зобов'язання щодо звернення уваги на розвиток практики (case-law⁸) ЄСПЛ із урахуванням його висновків у рішеннях про порушення Конвенції іншою державою, у правовій системі якої існує та ж принципова проблема⁹. Така ж позиція відображена у висновку Венеціанської комісії щодо виконання рішень ЄСПЛ № 209/2002 від 18.12.2002, де зазначається, що навіть культурні відмінності не мають ставати на заваді застосуванню принципу erga omnes (з лат. «щодо всіх»)¹⁰, що вказує на необхідність

¹ А. А. Марченко, Судовий прецедент у правовій системі України (1991–2010 рр.): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2015. С. 177.

² Ю. Ю. Попов, Рішення Європейського суду з прав людини як переконливий прецедент: досвід Англії й України (2010) 11 *Підприємництво, господарство і право* 49–52.

³ Л. М. Москвич, Вплив практики Європейського суду з прав людини на судову практику національних судів: текст доповіді (2014) 27 *Питання боротьби зі злочинністю* : зб. наук. пр. 335.

⁴ І. Каланча, Прецедентне право в кримінальному процесі України. *Сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку економіки, обліку, фінансів і права*: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (Полтава, 12 липня 2019) 25.

⁵ Н. Є. Блажівська, Правова природа рішень Європейського суду з прав людини (2018) 2 *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Юридичні науки* 133.

⁶ Т. О. Коваленко, Практика Європейського суду з прав людини як джерело земельного права України (2016) 11–12 *Юридична Україна* 86.

⁷ О. А. Вакулік, Шляхи адаптації кримінального процесуального законодавства України до міжнародних стандартів. (2017) 2 *Вісник Пенітенціарної асоціації України* 197.

⁸ Interlaken Declaration, High Level Conference on the Future of the European Court of Human Rights, 19.02.2010. P. 3. http://www.echr.coe.int/Documents/2010_Interlaken_FinalDeclaration_ENG.pdf дата звернення: 21.09.2020.

⁹ Інтерлакенська декларація, 19.02.2010. P. 1. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a48#Text> дата звернення: 21.09.2020.

¹⁰ Opinion On The Implementation Of The Judgments Of The European Court Of Human Rights, No. 209/2002, 18.12.2002. P. 4. [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdfid=CDL-AD\(2002\)034-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdfid=CDL-AD(2002)034-e)

урахування та застосування під час кримінального провадження рішень ЄСПЛ, постановлених у справах щодо всіх держав-учасниць Конвенції. У рішенні «Опуз проти Туреччини» (Opuz v. Turkey, заява № 33401/02, ECHR2009) зазначається, що вирішуючи конкретну справу, ЄСПЛ враховує те, чи національні органи належним чином взяли до уваги принципи, що впливають з рішень ЄСПЛ з подібних питань, навіть якщо вони стосуються інших договірних сторін¹.

Л. М. Москвич (2014) вказує, що при застосуванні норм Конвенції українські судді повинні брати до уваги *всю практику ЄСПЛ як щодо України, так і практику, сформовану в ході розгляду скарг, поданих проти інших держав*². Н. Д. Слотвінська (2016) вважає, що у ст. 17 ЗУ «Про виконання рішень та застосування практики ЄСПЛ» передбачено, що суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та *практику ЄСПЛ як джерело права*. При цьому вчена зауважує, що йдеться саме про практику Суду у значенні, розкритому у статті 1 цього Закону, тобто практику ЄСПЛ та Європейської комісії з прав людини, а не лише про рішення щодо України. Важливо пам'ятати, що у ЗУ «Про виконання рішень та застосування практики ЄСПЛ» немає положень, які б забороняли застосовувати рішення чи ухвали ЄСПЛ, постановлені щодо інших країн³. З цього питання О. А. Вакулік (2017) зазначає, що однозначної позиції у літературі не сформульовано, проте біль-

шість учених дотримуються думки, що неважливо, якої держави стосується рішення ЄСПЛ, тому що в будь-якому разі воно становить собою акт тлумачення Конвенції⁴. Р. І. Марусенко (2019) зазначає, що і буквальний зміст приписів чинного законодавства, і мета їх ухвалення, і розуміння значення практики самими суддями ЄСПЛ свідчать на користь того, що практикою Суду як джерелом права є саме практика ЄСПЛ безвідносно до країни, щодо якої постановлене рішення⁵.

Таким чином, ***практика ЄСПЛ формується з рішень ЄСПЛ та Європейської комісії з прав людини безвідносно до країни, щодо якої їх ухвалено*** (має політериторіальну юрисдикцію щодо держав-учасниць Конвенції).

При визначенні **обсягу категорії «практика ЄСПЛ» щодо часу ухвалення рішення ЄСПЛ** варто зазначити, що в ст. 17 ЗУ «Про виконання рішень та застосування практики ЄСПЛ» вказано про *«практику ЄСПЛ та Європейської комісії з прав людини»*⁶. Вбачається, що український законодавець у Законі закріпив необхідність застосування як практики ЄСПЛ рішень, ухвалених ЄСПЛ до ратифікації Україною Конвенції (Законом № 475/97-ВР від 17.07.1997⁷). Л. М. Москвич (2014) вказує, що при застосуванні норм Конвенції українські судді повинні брати до уваги і ту практику ЄСПЛ, яка була сформована у справах, розглянутих і до приєднання України до Конвенції⁸. Аналогічної позиції

дата звернення: 21.09.2020.

¹ Opuz v. Turkey, no. 33401/02, ECHR2009. Р. 1. <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-92945>> дата звернення: 17.09.2020.

² Л. М. Москвич, Вплив практики Європейського суду з прав людини на судову практику національних судів: текст доповіді (2014) 27 *Питання боротьби зі злочинністю* : зб. наук. пр., 335.

³ Н. Д. Слотвінська, Судова практика як джерело права: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Львів, 2016. 159.

⁴ О. А. Вакулік, Шляхи адаптації кримінального процесуального законодавства України до міжнародних стандартів. (2017) 2 *Вісник Пенітенціарної асоціації України* 197.

⁵ Р. І. Марусенко, Практика Європейського суду з прав людини як джерело права (2019) 63 *Журнал східно-європейського права* 101.

⁶ Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 № 3477-IV <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>> дата звернення: 10.09.2020.

⁷ Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції : Закон України від 17.07.1997 № 475/97-ВР (зі змін. і доп.). <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475/97-%D0%B2%D1%80>> дата звернення: 20.09.2020.

⁸ Л. М. Москвич, Вплив практики Європейського суду з прав людини на судову практику національних судів: текст доповіді (2014) 27 *Питання боротьби зі злочинністю* : зб. наук. пр. 335.

дотримується О.О. Кочура (2015) з огляду на попередньо наведене нами визначення *практики ЄСПЛ*, що включає «частину правового досвіду і результатів діяльності ЄСПЛ та Європейської комісії з прав людини»¹. Н.Д. Слотвінська (2016) в контексті застосування Конвенції та *практики ЄСПЛ* як джерела права вказує про практику ЄСПЛ та Європейської комісії з прав людини².

Таким чином, *практика ЄСПЛ формується з рішень ЄСПЛ та Європейської комісії з прав людини безвідносно до часу ухвалення*, тобто включає рішення, що ухвалені до ратифікації Україною Конвенції.

Важливим при визначення досліджуваного поняття є **момент включення рішення ЄСПЛ до категорії «практика ЄСПЛ»**, що пов'язано з набранням рішеннями ЄСПЛ законної сили. Варто зауважити, що власне ЄСПЛ, як правило, ніколи не посилається в своїх рішеннях на ті свої нещодавні рішення, які ще не стали остаточними³. Вказане обумовлено насамперед можливістю оскарження такого рішення та можливості наступної зміни сформованої в ньому правової позиції. Відтак, *до категорії «практика ЄСПЛ» доцільно відносити рішення, що набули статусу остаточних*.

Також необхідно з'ясувати **види рішень ЄСПЛ, що формують категорію «практика ЄСПЛ»**.

Загалом ЄСПЛ ухвалює два типи рішень: 1) власне «рішення» (англ. – judgment, франц. – arrêt, рос. – постановление), в яких констатується наявність або відсутність порушення положень Конвенції чи Протоколів до неї, або додаткові рішення щодо справедливої сатисфакції, якщо це питання не було вирішено в рішенні щодо наявності чи

відсутності порушення; 2) «ухвали» (англ. – decision, франц. – decision, рос. – решение) щодо прийнятності або вилучення справи з реєстру справ ЄСПЛ⁴.

На думку В.А. Завгороднього (2016), усі правові акти ЄСПЛ можна умовно поділити на дві великі групи: 1) рішення проміжного характеру; 2) рішення постановного характеру. До рішень ЄСПЛ постановного характеру доцільно зарахувати: а) рішення по суті справи щодо справедливої компенсації; б) рішення палати про тлумачення після звернення однієї зі сторін у справі, щодо якого винесено остаточне рішення; в) рішення про вилучення заяви з реєстру, якщо заявник не має наміру далі підтримувати свою заяву, спір уже вирішено, подальший розгляд заяви не є виправданим; г) рішення про поновлення заяви в реєстрі справ, якщо це виправдано винятковими обставинами; д) рішення про вилучення справи з реєстру у зв'язку з досягненням дружнього врегулювання; є) рішення про схвалення умов односторонньої декларації⁵.

Рішення та ухвали, винесені по суті (рішення постановного характеру – прим. авт.) можуть прийматися різними складами ЄСПЛ, тобто суддею одноособово (ухвала щодо прийнятності), комітетом у складі трьох суддів (рішення або ухвала щодо прийнятності або по суті), палатою у складі семи суддів (рішення чи ухвала щодо суті справи або щодо прийнятності) і Великою палатою у складі сімнадцяти суддів (Велика палата може приймати як рішення, так і ухвали). При цьому у практиці ЄСПЛ вибудовується така «правова ієрархія» або «юридична сила» джерел судової практики (від вищого до нижчого), що базується на рішеннях та ухвалах, прийнятих

¹ О.О. Кочура, Європейський суд з прав людини в конституційно-правовому механізмі захисту прав і свобод громадян України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Харків. 2015. С. 15.

² Н.Д. Слотвінська, Судова практика як джерело права: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Львів, 2016. С. 159.

³ І.В. Караман, В.В. Козіна, Європейський суд з прав людини, Європейська конвенція з прав людини та індивідуальні заяви: перше знайомство (К., ВАІТЕ, 2015) 50.

⁴ І.В. Караман, В.В. Козіна, Європейський суд з прав людини, Європейська конвенція з прав людини та індивідуальні заяви: перше знайомство (К., ВАІТЕ, 2015) 49.

⁵ В.А. Завгородній, Правові акти Європейського суду з прав людини: види, юридичні наслідки та значення (2016) 40(1) *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право* 10.

колегіальними органами: рішення та ухвали Великої палати; рішення та ухвали палати; рішення та ухвали комітету у складі трьох суддів з питань усталеної практики ЄСПЛ, тобто ті, що пов'язані з «повторюваними справами» (як рішення, прийняті суддею одноосібно, так і ухвали та рішення, прийняті трьома суддями, *не «формують» судову практику, а мають відповідати попередній практиці ЄСПЛ з цього питання*); ухвали комісії стосовно прийнятності скарг, в яких висловлюється попередня думка щодо предмета справи (становлялися до 1 листопада 1998 року)¹.

П. В. Пушкар та Р. Ш. Бабанли вказують, що умовно можна говорити про те, що рішення ЄСПЛ, постановлені Великою Палатою ЄСПЛ та палатами у складі семи суддів, «формують прецедентну практику», хоча і самі рішення ЄСПЛ не є прецедентами в класичному розумінні *stare decisis* (з лат. «стояти на вирішеному» – прим. авт.), а швидше відображають сталість, зміну або розвиток практики ЄСПЛ з певного питання².

Ураховуючи зазначене, **до обсягу категорії «практика ЄСПЛ» варто включати остаточні рішення у справі (по суті справи), що мають постановний характер та містять правову позицію у цій справі (лат. – «ratio decidendi»).**

Останнім аспектом досліджуваного поняття є **діапазон структурних елементів рішення ЄСПЛ, що формують категорію «практика ЄСПЛ».**

Структура рішення ЄСПЛ визначена у правилі 74 Регламенту ЄСПЛ та передбачає: (а) імена Голови та інших суддів, що входять до складу Палати або Комітету, а також ім'я секретаря або заступника секретаря; (б) дати прийняття

і проголошення рішення; (с) дані про сторони; (d) імена офіційних уповноважених, адвокатів або радників сторін; (е) порядок (процедура) розгляду справи; (f) факти у справі; (g) стислий виклад позицій (подань) сторін; (h) мотивування з питань права; (i) *резолютивні положення*; (j) ухвалу щодо відшкодування витрат, якщо така є; (k) кількість суддів, що становлять більшість; (l) коли це доцільно, вказівка на текст, який є автентичним³.

Правова позиція ЄСПЛ у справі (*ratio decidendi*) міститься в резолютивних положеннях (англ. – «the operative provisions»; франц. – «le dispositif»), передбачених п. «і» правила 74 Регламенту ЄСПЛ. У світлі зазначеного варто звернути увагу на етимологію англійського [⁴, с. 38] та французького [⁵, с. 39] варіантів відповідного пункту Регламенту ЄСПЛ. Зокрема, французький варіант «le dispositif» буквально перекладається як «пристрій» чи «механізм», що відображає природу (сутність) правової позиції як інструменту з забезпечення дотримання прав людини та основоположних свобод відповідно до цілей Конвенції.

Щодо обсягу категорії «практика ЄСПЛ» у контексті структури правових актів ЄСПЛ науковцями висловлюється наступне. На думку В. А. Завгороднього (2015), правова позиція ЄСПЛ – це не самостійне джерело (форма) права, а «нормативне ядро» рішення ЄСПЛ, що має прецедентний характер. Правова позиція й рішення ЄСПЛ не можуть застосовувати ізольовано. Отже, частиною української правової системи потрібно вважати самі рішення ЄСПЛ, а не окремий їхній елемент⁶. Л. П. Брич (2016) зазначає, що *не лише висновки ЄСПЛ*, які є

¹ П. В. Пушкар, Короткий огляд ієрархії судової практики Європейського суду з прав людини, її джерел та юридичної сили (2015) 6 *Вісник Верховного Суду України* 46.

² П. Пушкар, Р. Бабанли, Як забезпечити коректність цитування рішень Європейського суду з прав людини? (2019) Судово-юридична газета 1 <<https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/817465/>> дата звернення: 12.09.2020.

³ Регламент Суду <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_067#Text> дата звернення: 15.09.2020.

⁴ Rules of Court – 1 January 2020 <https://www.echr.coe.int/Documents/Rules_Court_ENG.pdf> дата звернення: 15.09.2020.

⁵ Règlement de la Cour – 1er janvier 2020. P. 1 <https://www.echr.coe.int/Documents/Rules_Court_FRA.pdf> дата звернення: 15.09.2020.

⁶ В. А. Завгородній, Правова природа рішень Європейського суду з прав людини (2015) 15(1) *Науковий віс-*

констатацією порушення чи відсутності порушення тієї чи іншої гарантії прав людини, закріпленої у Конвенції, а й мотиваційна частина рішень ЄСПЛ можуть бути застосовані у кримінальних провадженнях в Україні як нормативний взірць для оцінки достовірності доказів¹. З наведеними думками вчених варто погодитись, адже з огляду на смислову єдність та структурну послідовність правових актів ЄСПЛ правильне розуміння викладених у них правових позицій потребує аналізу всіх структурних елементів рішення.

Вказане обумовлює **включення до категорії «практика ЄСПЛ» рішень ЄСПЛ цілком, а не лише викладених у них правових позицій.**

Висновок. За результатами проведеного дослідження під **практикою ЄСПЛ як джерелом кримінального процесуального права України** пропонується розуміти сукупність рішень ЄСПЛ та Європейської комісії з прав людини постановного характеру, ухвалених по суті справи, що набрали чинності та містять правові позиції, які тлумачать чи уточнюють норми Конвенції та стосуються прав і свобод людини та громадянина.

Перспективними напрямками подальших наукових досліджень є питання ролі правових актів ЄСПЛ у кримінальному процесі України, а також тенденцій та динамік застосування практики ЄСПЛ під час кримінального провадження.

REFERENCES

LIST OF LEGAL DOCUMENTS

LEGISLATION

1. Interlaken Declaration, High Level Conference on the Future of the European Court of Human Rights (19.02.2010) <http://www.echr.coe.int/Documents/2010_Interlaken_FinalDeclaration_ENG.pdf> accessed 21.09.2020 [in English].
2. Interlakenska deklaratsiia [Interlaken Declaration] (19.02.2010) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a48#Text> data zvernennia 21.09.2020 [in Ukrainian].
3. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy [Criminal Procedural Code of Ukraine]: Zakon Ukrainy vid 13.04.2012 № 4651-VI <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>> data zvernennia 15.09.2020 [in Ukrainian].
4. Pro vykonannia rishen ta zastosuvannia praktyky Yevropeiskoho sudu z prav liudyny [On the Fulfillment of Decisions and Application of Practice of the European Court of Human Rights] Zakon Ukrainy vid 23.02.2006 № 3477-IV <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>> data zvernennia 10.09.2020 [in Ukrainian].
5. Pro ratyfikatsiiu Konventsii pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod 1950 roku, Pershoho protokolu ta protokoliv № 2, 4, 7 ta 11 do Konventsii [On the ratification of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of 1950, the First Protocol and Protocols № 2, 4, 7 and 11 to the Convention] Zakon Ukrainy vid 17.07.1997 № 475/97-BP <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475/97-%D0%B2%D1%80>> data zvernennia 20.09.2020 [in Ukrainian].
6. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. [Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms] ratyfikovano Zakonom Ukrainy vid 17.07.1997 № 475/97-BP <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004> data zvernennia 30.09.2020 [in Ukrainian].

STATUTES

7. Règlement de la Cour (1er janvier 2020) <https://www.echr.coe.int/Documents/Rules_Court_FRA.pdf> accessed 15.09.2020 [in French].
8. Rules of Court (1 January 2020) <https://www.echr.coe.int/Documents/Rules_Court_ENG.pdf> accessed 15.09.2020 [in English].

ник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція 21.

¹ Л П Брич, Застосування практики Європейського суду з прав людини як джерела права для оцінки достовірності доказів у кримінальних провадженнях в Україні (2016) 2 Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ 257.

9. Rehlement Sudu [Rules of Court] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_067#Text> data zvernennia 15.09.2020 [in Ukrainian].

CASES

10. Opinion On The Implementation Of The Judgments Of The European Court Of Human Rights, No. 209/2002 (18.12.2002) <[https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2002\)034-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2002)034-e)> accessed 21.09.2020 [in English].

11. Opuz v. Turkey, no. 33401/02, ECHR (2009) <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-92945>> accessed 17.09.2020 [in English].

12. Pro sudove rishennia u tsyvilnii spravi [About a court decision in a civil case] Postanova Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrainy vid 18.12.2009, № 14. <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0014700-09>> data zvernennia 23.09.2020 [in Ukrainian].

13. Pro sudovu praktyku u spravakh pro zakhyst hidnosti ta chesti fizychnoi osoby, a takozh dilovoi reputatsii fizychnoi ta yurydychnoi osoby [On judicial practice in cases of protection of dignity and honor of a natural person, as well as business reputation of a natural and legal person] Postanova Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrainy vid 27.02.2009, № 1. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_001700-09> data zvernennia 23.09.2020 [in Ukrainian].

BIBLIOGRAPHY

AUTHORED BOOKS

14. Karaman I and Kozina V, Yevropeiskyi sud z prav liudyny, Yevropeiska konventsiiia z prav liudyny ta indyvidualni zaiavy: pershe znaiomstvo [European Court of Human Rights, European Convention on Human Rights and individual statements: a first acquaintance] (VAITE2015) [in Ukrainian].

ARTICLES

15. Blazhivska N, 'Pravova pryroda rishen Yevropeiskoho sudu z prav liudyny' [The legal nature of decisions of the European Court of Human Rights] (2018) 2(29) *Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu imeni V.I. Vernadskoho. Serii: Yurydychni nauky* 131–136 [in Ukrainian].

16. Brych L, 'Zastosuvannia praktyky Yevropeiskoho sudu z prav liudyny yak dzherela prava dla otsinky dostovirnosti dokaziv u kryminalnykh provadzhenniakh v Ukraini' [Application of the case law of the European Court of Human Rights as a source of law to assess the reliability of evidence in criminal proceedings in Ukraine] (2016) 2 *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav* 253–265 [in Ukrainian].

17. Vakulik O, 'Shliakhy adaptatsii kryminalnoho protsesualnoho zakonodavstva Ukrainy do mizhnarodnykh standartiv' [Ways of adaptation of Ukraine's criminal processal legislation to international standards] (2017) 2 *Visnyk Penitentsiarnoi asotsiatsii Ukrainy* 194–200 [in Ukrainian].

18. Vasylenko D, 'Znachennia rishen Yevropeiskoho sudu z prav liudyny v kryminalnomu sudochynstvi Ukrainy' [The value of the European Court of Human Rights in the criminal proceedings of Ukraine] (2016) 2 *Chasopys Kyivskoho Universytetu Prava* 313–316 [in Ukrainian].

19. Vasyliiv S, 'Sudova praktyka: poniattia, znachennia i vydy' [Judicial practice: concepts, meanings and types] (2013) 16(1082) *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.N. Karazina. Serii: Pravo* 191–195 [in Ukrainian].

20. Zavhorodnii V, 'Pravova pryroda rishen Yevropeiskoho sudu z prav liudyny' [Legal nature of the decisions of the European Court of Human Rights] (2015) 15(1) *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Serii: Yurytsprudentsiia* 19–22. [in Ukrainian].

21. Zavhorodnii V, 'Pravovi akty Yevropeiskoho sudu z prav liudyny: vydy, yurydychni naslidky ta znachennia' [Legal acts of European court of human rights: kinds, legal consequences and values] (2016) 40(1) *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Pravo* [in Ukrainian].

22. Kovalenko T, 'Praktyka Yevropeiskoho Sudu z prav liudyny yak dzherelo zemelnogo prava Ukrainy' [European Court of Human Rights case-law as a source of Ukrainian land law] (2016) *Юридична Україна*. 2016. № 11–12. С. 82–88. [in Ukrainian].

23. Kolisnyk O, Udoskonalennia zdiisnennia sudochynstva v Ukraini v konteksti praktyky Yevropeiskoho sudu z prav liudyny [Improving the administration of justice in Ukraine in the context of the case law of the European Court of Human Rights] (2008) 474 *Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu: Zbirnyk nauk. prats* 46–51 [in Ukrainian].

24. Konstantyi O, 'Praktyka Yevropeiskoho sudu z prav liudyny yak dzherelo sudovoho pravozastosuvannia Verkhovnoho Sudu Ukrainy' [The practice of the European Court of Human Rights as a source of judicial enforcement of the Supreme Court of Ukraine] (2012) 1 *Visnyk Verkhovnoho Sudu Ukrainy* 33–36 [in Ukrainian].

25. Marusenko R, 'Praktyka Yevropeiskoho Sudu z prav liudyny yak dzherela prava' [The case law of the European Court of Human Rights as a source of law] (2019) 63 *Zhurnal skhidnoevropeiskoho prava* 97–106 [in Ukrainian].
26. Moskvych L, 'Vplyv praktyky Yevropeiskoho sudu z prav liudyny na sudovu praktyku natsionalnykh sudiv: tekst dopovidi' [The impact of the case law of the European Court of Human Rights on the case law of national courts: text of the report] (2014) 27 *Pytannia borotby zi zlochynnistiu: zb. nauk. pr.* 327–335 [in Ukrainian].
27. Petryshyn O, 'Sudova praktyka yak dzherelo prava v Ukraini: problemy teorii' [Judicial practice as a source of law in Ukraine: problems of theory] (2016) 10 *Pravo Ukrainy* 20–27 [in Ukrainian].
28. Popov Yu, 'Rishennia Yevropeiskoho sudu z prav liudyny yak perekonlyvyi pretsedent: dosvid Anhlii y Ukrainy' [The decision of the European Court of Human Rights as a convincing precedent: the experience of England and Ukraine] (2010) 11 *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo* 49–52 [in Ukrainian].
29. Pushkar P, 'Korotkyi ohliad iierarkhii sudovoi praktyky Yevropeiskoho sudu z prav liudyny, yii dzherel ta yurydychnoi syly' [A brief overview of the hierarchy of case law of the European Court of Human Rights, its sources and legal force] (2015) 6 *Visnyk Verkhovnoho Sudu Ukrainy* 43–48 [in Ukrainian].
30. Tertyshnyk V, 'Realizatsiia pravovykh pozytsii i pretsedentnoi praktyky Yevropeiskoho sudu z prav liudyny v rozviazanni problem kryminalno-protseusualnogo prava Ukrainy' [Implementation of legal positions and case law of the European Court of Human Rights in solving problems of criminal procedure law of Ukraine] (2016) 1 *Pravova pozytsiia* 7–13 [in Ukrainian].
31. Yurchyshyn V and Korol V, 'Praktyka Yevropeiskoho sudu z prav liudyny yak dzherelo kryminalnogo protseusualnogo prava Ukrainy: okremi aspekty' [The case law of the European Court of Human Rights as a source of criminal procedural law of Ukraine: some aspects] (2013) 2 *Yurydychnyi chasopys Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav* 73–78 [in Ukrainian].

CONFERENCE PAPERS

32. Kalancha I, 'Pretsedentne pravo v kryminalnomu protsesi Ukrainy' [Case law in the criminal process of Ukraine] Suchasnyi stan, problemy ta perspektyvy rozvytku ekonomiky, obliku, finansiv i prava: zbirnyk tez dopovidei mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (Poltava, 12 lypnia 2019 r.) [Current state, problems and prospects of economic development, accounting, finance and law: a collection of abstracts of the international scientific-practical conference (Poltava, July 12, 2019)] (CFEND, 2019) [in Ukrainian].

THESIS ABSTRACTS

33. Butenko S, 'Implementatsiia rishen Yevropeiskoho sudu z prav liudyny u kryminalne protseusualne zakonodavstvo Ukrainy u chastyi rehlementatsii dosudovoho rozsliduvannia' [Implementation of decisions of the European Court of Human Rights in the criminal procedure legislation of Ukraine in terms of regulation of pre-trial investigation] (avtoref dys kand yuryd nauk 2014) 20 [in Ukrainian].
34. Velichuk S, 'Stanovlennia ta formuvannia pretsedentnogo prava v Ukraini v konteksti praktyky Yevropeiskoho Sudu z prav liudyny' [Becoming and formation case law in Ukraine in the context of the case law of the European Court of Human Rights] (avtoref dys kand yuryd nauk 2014) 20 [in Ukrainian].
35. Zavydniak V, 'Sudovyi pretsedent v kryminalnomu sudochynstvi Ukrainy' [Judicial precedent in the criminal proceedings of Ukraine] (avtoref dys doktora yuryd nauk 2014) 40 [in Ukrainian].
36. Kapustynskiy V, 'Vplyv diialnosti Yevropeiskoho sudu z prav liudyny na formuvannia natsionalnykh pravozakhysnykh system i dotrymannia derzhavamy standartiv zakhystu prav liudyny' [The impact of the European Court of Human Rights on the formation of national human rights systems and state compliance with human rights standards] (avtoref dys kand yuryd nauk 2006) 20 [in Ukrainian].
37. Kononenko V, 'Zvychaieva pryroda pretsedentnogo kharakteru rishen Yevropeiskoho sudu z prav liudyny' [The customary nature of the precedent nature of judgments of the European Court of Human Rights] (avtoref dys kand yuryd nauk 2009) 19 [in Ukrainian].
38. Kochura O, 'Yevropeiskyi sud z prav liudyny v konstytutsiino-pravovomu mekhanizmi zakhystu prav i svobod hromadian Ukrainy' [The European Court of Human Rights in the constitutional and legal mechanism for the protection of the rights and freedoms of citizens of Ukraine] (avtoref dys kand yuryd nauk 2015) 20 [in Ukrainian].
39. Uvarov V, 'Realizatsiia rishen Yevropeiskoho sudu z prav liudyny ta norm mizhnarodno-pravovykh aktiv u kryminalnomu protsesi Ukrainy' [Implementation of decisions of the European Court of Human Rights and norms of international legal acts in the criminal process of Ukraine] (avtoref dys doktora yuryd nauk 2014) 40 [in Ukrainian].

THESIS

40. Huralenko N, 'Sudovyi pretsedent v systemi dzherel prava: filosofsko-pravovy aspekt' [Judicial precedent in the system of sources of law: philosophical and legal aspect] (dys kand yuryd nauk 2009) 223 [in Ukrainian].

41. Kukhniuk D, 'Sudovi pretsedent yak dzherelo kryminalno-protseusualnoho prava Ukrainy' [Judicial precedent as a source of criminal procedure law of Ukraine] (dys kand yuryd nauk 2008) 228 [in Ukrainian].
42. Marchenko A, 'Sudovi pretsedent u pravovii systemi Ukrainy (1991–2010 rr.)' [Judicial precedent in the legal system of Ukraine (1991–2010)] (dys kand yuryd nauk 2015) 202 [in Ukrainian].
43. Savchenko K, 'Sudova praktyka yak element pravovoi systemy Ukrainy' [Judicial practice as an element of the legal system of Ukraine] (dys kand yuryd nauk 2019) 226 [in Ukrainian].
44. Slotvinska N, 'Sudova praktyka yak dzherelo prava' [Judicial practice as a source of law] (dys kand yuryd nauk 2016) 203 [in Ukrainian].
45. Khimiak Yu, 'Harmonizatsiia kryminalnoho prava Ukrainy z praktykoiu Yevropeiskoho sudu z prav liudyny' [Harmonization of criminal law of Ukraine with the practice of the European Court of Human Rights] (dys kand yuryd nauk 2011) 270 [in Ukrainian].
46. Khoroshkovska D, 'Rol sudovoi praktyky v systemi dzherel prava Ukrainy: teoretyko-pravove doslidzhennia' [The role of judicial practice in the system of sources of law of Ukraine: theoretical and legal research] (dys kand yuryd nauk 2006) 194 [in Ukrainian].

NEWSPAPER ARTICLES

47. Pushkar P and Babanly R, 'Yak zabezpechyty korektnist tsytuvannia rishen Yevropeiskoho sudu z prav liudyny?' [How to ensure the correctness of quoting the decisions of the European Court of Human Rights?] (2019) *Sudovo-yurydychna hazeta* <<https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/817465/>> data zvernennia 12.09.2020 [in Ukrainian].

Kalancha Inha,

PhD in Law,

Prosecutor of the Kyiv local prosecutor's office No.2 of Kyiv city,

Assistant of the Faculty of Law of Yuriy

Fedkovych Chernivtsi National University

ORCID ID: 0000-0002-5246-7337

DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2020.3-4/8-21>

THE CONCEPT OF CASE LAW OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS AS A SOURCE OF CRIMINAL PROCEDURAL LAW OF UKRAINE

Annotation. *The article deals with the ways of regarding the case law of the European Court of Human Rights as a source of criminal procedural law of Ukraine, which is relevant both in terms of the criminal procedure as a science and for the practice of law enforcement.*

The purpose of the article is to formulate the concept of the case law of the European Court of Human Rights as a source of criminal procedural law of Ukraine.

The paper justifies the opinion that the case law of the European Court of Human Rights is developed and based on the decisions of the European Court of Human Rights and the European Commission of Human Rights, regardless of the country in which they were adopted (i.e. has a polyterritorial jurisdiction over states being the participants of the Convention). The article proves that the case law of the European Court of Human Rights is draws upon the decisions made by the European Court of Human Rights and the European Commission of Human Rights regardless of the time of adoption, i.e. it includes the decisions adopted before Ukraine ratified the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. The author points out the appropriateness of classifying decisions that have acquired the status of final as «case law of the European Court of Human Rights». It is also mentioned that there is a need to include final decisions in the case (as the matter of fact), which have a decisive nature and contain a legal position in this case, into the scope of the category «case law of the European Court of Human Rights». Moreover, the article substantiates the necessity to include the decisions adopted by the European Court of Human Rights in full, i.e.

not only the set forth legal positions, into the category of «case law of the European Court of Human Rights».

Following the results of the study, the case law of the European Court of Human Rights as a source of criminal procedural law of Ukraine is defined as a set of decisions adopted by the European Court of Human Rights and the European Commission of Human Rights, which have entered into force and contain legal policies which either clarify or specify the provisions of the Convention as for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and relate to human and citizen's rights and freedoms.

Key words: *criminal process, Ukraine, European Court of Human Rights, case law, concept, scope.*